

ITTZÉS DÁNIEL

**APOLLO PALATINUS.
KULTÚRPOLITIKA ÉS KÖLTŐI ÉRTÉKREND
PROPERTIUS 2,31 ELÉGIÁJÁBAN
ÉS HORATIUS 1,31 ÓDÁJÁBAN**

Az alábbi tanulmányban arra a kérdésre keressük a választ, hogy az Augustus-kor egyik legfontosabb valláspolitikai eseménye, a palatinusi Apollo-templom fölszentelése hogyan jelenik meg Propertius és Horatius egy-egy költeményében. A problémát azért tartjuk fontosnak, mert mindkét szerző életművében találunk olyan szövegeket – példaként Propertius 4,6 elégiáját vagy Horatius *Carmen saeculare*-jét említhetjük –, melyekben az állami Apollo-kultusz és a hivatalos propaganda látszik tükröződni, vagy éppen ellenkezőleg: úgy tűnhet, hogy ezek a versek a propaganda kialakításában játszanak szerepet. A vizsgálandó két alkotás, a második könyv 31. elégiája és az első könyv 31. ódája azonban egyéb kérdésekkel is szembesíti olvasóját.

*

A két szöveg értelmezése előtt röviden történelmi, valláspolitikai hátterüket vázoljuk föl. Köztudott, hogy az Augustus-kor állami Apollo-kultuszát két összetevőre vezethetjük vissza. Az egyik mozzanat a *gens Iulia* hagyományos Apollo-Veiovis tisztelete és ezzel összefüggésben Octavianus és Apollo rokonságának, valamint azonosításának megfogalmazása.¹ A másik alkotóelem a princepsnek az a propagandisztikus szándékkal hirdetett meggyőződése, hogy a polgárháborúk folyamán isteni segítséggel győzedelmeskedett poli-

¹ A családi kultusz állami ideológiává történt fölfejlésztésében három lépcsőfokot különíthetünk el. Először egy Bovillae-ban feltárt, a Kr. e. 100 körüli évekből származó oltár feliratára hivatkozunk, mely a Iuliusok Veiovis-tiszteletét bizonyítja (CIL XIV 2387). Másrészt a princeps saját személyében is összekapcsolódik az istennel: Apollo fiaként jelenik meg. Iulius Caesar egyebek mellett a Nagy Sándor születési „legendájának” mintájára formált és Suetoniusnál is olvasható történettel indokolta, hogy örökbe fogadta Octavianust: anyja, Atia egy kígyótól foganta gyermekét az Apollo-templomban egy ünnep éjszakáján (Dio Cass. 45,1,2; Suet. Aug. 94,4). Végül (és ez az állami kultusz kialakulásának harmadik stádiuma) magát Octavianust is Apollóként ábrázolják. Kettejük azonosulása és azonosítása előbb Kr. e. 40-ben egy tivornyán, a *cena δωδεκάθεος*-on jut kifejezésre, majd a palatinusi épületkomplexum felépítésével, a könyvtárban fölállított Augustus-Apollo-szoborral emelkedik állami jelentőségűvé (Suet. Aug. 70,1–2; ps.-Acro ad Hor. Epist. 1,3,17; Serv. ad Verg. Ecl. 4,10). A modern szakirodalomból lásd pl.: F. ALTHEIM, *Römische Religionsgeschichte*. 3. Bd., Berlin–Leipzig 1933, 44sk., 51, 63skk.

तिकai ellenfelei fölött. A kiválasztott két szövegre nézve ez utóbbi szempontnak van jelentősége, ezért most Octavianus három győztes csatáját említjük meg.

Elsőként a Caesar gyilkosai ellen vívott philippi ütközetre utalunk, mely előtt – Valerius Maximus és Plutarkhosz szerint – Brutus önkéntelenül megérezte, hogy Latona fia fogja a dárdáját ellene fordítani. Születésnapján az Iliász 16. énekének 849. sorát, Patroklosz Hektórhoz intézett szavait idézte: ἀλλὰ με Μοῖρ' ὀλοή καὶ Λητοῦς ἔκτανεν υἱός.²

A korszak Apollo-kultuszát nem elhanyagolható mértékben a pusztá véletlennek köszönhetjük; annak, hogy Naulochusnál egy Artemisz-templom, az Aktion-hegyfokon pedig egy Apollón-szentély állt.³ Ezek jelentősége csak a Sex. Pompeius és a M. Antonius fölötti győzelem után vált „egyértelművé” Octavianus számára. A győztes hadvezér az isten actiumi segítségének a meghálálására propagandisztikus szándékkal bővítette ki Apollónnak a csata helyszíne fölé magasodó hegyormon álló szentélyét, ezért alapította meg Nikopolisz városát és a négyévente megrendezésre kerülő versenyjátékokat.⁴ Ugyanezért a sikerért mondott köszönetet a 36-ban aratott naulochusi győzelemért fogadott palatinusi templom 28. október 9-i fölszentelésével is. A templomnak nemcsak aitionja (az actiumi csata), hanem dedikációjának időpontja és helyszíne is a győztes hadvezér Octavianust állította az előtérbe. Október 9-e többek között a capitoliumi Venus Victrix ünnepe volt, a Palatinuson pedig Victoria- és Iuppiter Victor-szentély is állt.⁵ A templom és a hozzá tartozó épületek

² Val. Max. 1,5,7; Plut. Brut. 24,6–7.

³ A két ütközet helyrajzához lásd: Dio Cass. 49,8,1: τῷ δ' οὖν Καίσαρι ἐς τὴν Σικελίαν μετὰ τοῦτ' ἐλθόντι ὁ Σέξτος περὶ τὸ Ἀρτεμίσιον ἀντεστρατοπεδεύσατο; 49,8,3: καὶ οὕτως ἐκεῖθεν ἀμφότεροι, ἐπειδὴ μὴδὲν ἐπέραινον, πρὸς τὸ Ἀρτεμίσιον ἀφίκοντο; Strabo 7,7,6: καὶ ἱερὸν τοῦ Ἀκτίου Ἀπόλλωνος ἐνταυθα ἔστι πλησίον τοῦ στόματος.

⁴ Suet. Aug. 18,2: *quoque Actiacae victoriae memoria celebratior et in posterum esset, urbem Nicopolim apud Actium condidit ludosque illic quinquennales constituit et ampliatio vetere Apollinis templo locum castrorum, quibus fuerat usus, exornatum navalibus spoliis Neptuno et Marti consecravir*; Dio Cass. 51,1,2–3: ναὸν μείζω ὑκοδόμησεν, ἀγῶνά τέ τινα καὶ γυμνικὸν καὶ μουσικὴς ἵπποδρομίας τε πεντητηρικὸν ἱερὸν (οὕτω γὰρ τοὺς τὴν σίτησιν ἔχοντας ὀνομάζουσι) κατέδειξεν, Ἀκτία αὐτὸν προσαγορεύσας. πόλιν τέ τινα ἐν τῷ τοῦ στρατοπέδου τόπῳ, τοὺς μὲν συναγείρας τοὺς δ' ἀναστήσας τῶν πλησιοχώρων, συνώκισε, Νικόπολιν ὄνομα αὐτῇ δούς.

⁵ A templom történetéhez lásd: Vell. Pat. 2,81,3: *insigne coronae classicae, quo nemo umquam Romanorum donatus erat, hoc bello Agrippa singulari virtute meruit. victor deinde Caesar reversus in urbem contractas emptionibus complures domos per procuratores, quo laxior fieret ipsius, publicis se usibus destinare professus est, templumque Apollinis et circa porticus facturum promisit, quod ab eo singulari exstructum munificentia est*; Suet. Aug. 29,4: *Templum Apollinis in ea parte Palatinae domus excitavit, quam fulmine ictam desiderari a deo haruspices pronuntiarant*; Dio Cass. 49,15,5: τὸν γὰρ τόπον ὃν ἐν τῷ Παλατίῳ, ὥστ' οἰκοδομήσαι τινα, ἐώνητο, ἐδημοσίωσε καὶ τῷ Ἀπόλλωνι ἱέρωσεν, ἐπειδὴ κεραυνὸς ἐς αὐτὸν ἐγκατέσκηψε; RG 19: *templumque Apollinis in / Palatio cum porticibus... / ... / ... feci*; 21: *Don[us] e[st] / manib[us] in Capitolio et in aede divi Iul[i]i et in aede Apollinis et in ae- / de Vestae et in templo Martis Ultoris consecravi, quae mihi consti- / terunt circiter milliens*; 24: *Statuae [meae] pedestres et equestres et in / quadrigis argenteae steterunt in urbe xxc circiter, quas ipse / sustuli exque ea pecunia dona aurea in aede Apol[li]nis meo nomi- / ne et illorum, qui mihi statuarum honorem habuerunt, posui*; Suet. Aug. 31,1: *Postquam vero pontificatum maximum, quem numquam vivo Lepido auferre sustinuerat, mortuo demum suscepit,*

feltárása során az utóbbi évtizedekben szép eredményeket ért el a régészeti kutatás,⁶ mindamelllett továbbra is nagy a jelentőségük a szentély műalkotásait leíró irodalmi forrásoknak. Például Plinius *Naturalis historiájából* tudjuk, hogy a kultuszszobrok kiváló görög művészek eredeti alkotásai voltak: *Romae eius [Cephisodoti] opera sunt Latona in Palatii delubro..., Scopae laus cum his certat. is fecit... Apollinem Palatinum* (36,24–25); *Timothei manu Diana Romae est in Palatio Apollinis delubro, cui signo caput reposuit Avianius Evander* (36,32).

Az épületegyüttest legrészletesebben Propertius 2,31 elégiája írja le. A templom előtt álló, pun márványoszlopokkal ékesített oszlopcsarnokban Danaosz ötven lányának szobra volt látható: *tanta erat in speciem Poenis digesta columnis, / inter quas Danai femina turba senis* (3–4).⁷ A szoborcsoport valószínűleg a férjük meggyilkolását közvetlenül megelőző (vagy közvetlenül követő) pillanatban örököltette meg törrel a kezében az ötven nővért.⁸ Erről Ovidius így ír: *inde tenore pari gradibus sublimia celsis / ducor ad intonsi candida templa dei, / signa peregrinis ubi sunt alterna columnis, / Belides et stricto barbarus ense pater* (Tr. 3,1,59–62). A porticusban volt egy Apollo-szobor is, mely lanttal ábrázolta az istent: *† hic equidem Phoebo † visus mihi pulchrior ipso / marmoreus tacita carmen hiare lyra* (5–6).⁹ A templom oszlopcsarnokában álló, Mürón alkotta, négy, bronzból megformált állat (7: *armenta Myronis*) a Danaidák mítoszának arra a változatára utalhatott, melyet Pauszaniász ír le. Az Argoszba menekülteként érkező Danaosz Gelanór királlyal vitába keveredett a terület feletti uralomról. Ekkor megjelent egy farkas, és elpusztított egy bikát, amely egy marhacsorda vezére volt. Az argosziak a bikát Gelanórral, a farkast pedig Danaossal azonosították. Az Argosz feletti uralmat így Danaosz ragadta magához, aki – mint-hogy úgy gondolta, a farkast Apollón Lükiosz vezette a marhacsordára – templomot szen-

quidquid fatidicorum librorum Graeci Latiniq[ue] generis nullis vel parum idoneis auctoribus vulgo ferebatur, supra duo milia contracta undique cremavit ac solos retinuit Sibyllinos, hos quoque dilectum habito; condiditque duobus forulis auratis sub Palatini Apollinis basi. K. GALINSKY, *Augustan Culture. An Interpretive Introduction*, Princeton 1998, 214skk.

⁶ A modern szakirodalomból: J. GAGÉ, *Apollon romain. Essai sur le culte d'Apollon et le développement du «ritus Graecus» à Rome des origines à Auguste*, Paris 1955, 523skk.; T. SENGLIN, *Apollo Palatinus. Die apollinische Präsenz auf dem Palatin in augusteischer Zeit*, Diss. Wien 1983; E. SIMON, *Augustus. Kunst und Leben in Rom um die Zeitenwende*, München 1986, 19skk.; E. LEFÈVRE, *Das Bild-Programm des Apollo-Tempels auf dem Palatin*, Konstanz 1989; GALINSKY i. m. (l. 5. jz.) 213skk.; R. A. GURVAL, *Actium and Augustus. The Politics and Emotions of Civil War*, Ann Arbor 2001, 87skk.; P. ZANKER, *Augustus und die Macht der Bilder*, München 2003⁴, 90skk.

⁷ Propertius elégiáit az alábbi kiadás alapján idézzük: *Sexti Properti elegiarum libri IV.* Ed. P. FEDELI, Stuttgart 1984.

⁸ Vö. C. KLODT, *Platzanlagen der Kaiser in der Beschreibung der Dichter*, Gymnasium 105 (1998) 3sk.

⁹ Bár Paolo FEDELI kiadása cruxok között hozza a legfontosabb kéziratok konszenzusos szövegét (ω), így is értelmezhetőnek véljük a disztichont: 'itt a márvány(szobro)t (tudniillik amelyik az istent ábrázolja, ezért *marmoreus*) bizony magánál Phoebusnál is szebbnek láttam, amint néma lantja kíséretével (minthogy kőből van faragva) dalt énekel'. A deterior kódexek (ς) vitathatatlanul könynyebben érthető *hic equidem Phoebus* olvasatához FEDELI az apparátusban a *fort. recte* megjegyzést fűzi. Vö. *Propertius: Elegies. Book II*, Ed. W. A. CAMPS, Cambridge 1967 *ad loc.*

telt az istennek.¹⁰ Az is feltehető ugyanakkor, hogy a négy élethű szobor (8: *quattuor artifices, vivida signa, boves*) az ellenfél legyőzése utáni hálaáldozatkor felajánlott műtárgy volt.¹¹ A szentély elefántcsont ajtószárnyain látható alkotások a bosszúálló Apollo erejét mutatták be, a gallok Delphoiból való menekülése (Kr. e. 279) a történelem, a Niobidák halála pedig a mítosz köréből vett eseménnyel: *et valvae, Libyci nobile dentis opus; / altera deiectos Parnasi vertice Gallos, / altera maerebat funera Tantalidos* (12–14). A templom timpanonján a Napisten szekerét ábrázolta a művész (11: *in quo Solis erat supra fastigia currus*), a kultuszszobor – anyja és ikernővére között – Apollo Citharoedust formázta meg (15–16: *deinde inter matrem deus ipse interque sororem / Pythius in longa carmina veste sonat*). Így a templom nem a bosszúálló, hanem a lanton játszó Apollo védelme alatt állt, annak ellenére, hogy nem a költészetisten biztosította a győzelmet Antonius felett Octavianusnak. Az isten *εὐφραέτης* és *κίθαριδός* aspektusa közti hangsúlyeltolódás, illetve ezek tudatos módosítása Apollo békés és művészi hatóköreinek irányába nyilvánvalóan a principátus propagandáját szolgálta. Eckard Lefèvre szavaival élve a „*per aspera ad astra*”¹² programját láthatta megvalósulni az a látogató, aki a Danaidák oszlopcsarnokától a kultuszszoborig járta végig az épületegyüttest.

Ahogy az ásatások folyamán napvilágra került leletek és az irodalmi források, mindekelőtt Propertius 2,31 elégiája alapján nyilvánvaló, az Apollo-szentély a hozzá kapcsolódó épületekkel jelképesen szólt Octavianusnak Antoniuson és Cleopatrán, Rómának Egyiptomon, a nyugati kultúrának a keleti barbárságon aratott győzelméről, egyszóval az actiumi csata után érvényre jutó apollói világrendről.¹³

*

A palatinusi Apollo-templom aitionjának, az actiumi „csodának” két irodalmi megfogalmazása Vergilius *Aeneis*ének pajzisleírása (8,626–728) és Propertius 4,6 elégiája.¹⁴ Mindkét szöveg évekkel Octavianus győzelme után keletkezett. Az *Aeneis* nyolcadik éneke 27. január közepe után íródott (a 678. sorban az Augustus név szerepel), Propertius elégiája pedig 16 után született (a 77. sorban a sygamberek legyőzéséről olvasunk). A két szöveg ezért mindenekelőtt az Actium-mítosz kialakításának folyamatára irányítja figyelmünket. A princeps és környezete tudatosan törekedett arra, hogy Apollo segítségét legitimációs és propagandisztikus célokra használják föl. Ennek a folyamatnak az eredménye és lecsapódása a két műben közismert tény. Vergilius úgy írja le a csatát, hogy abban nemcsak Augustus és Agrippa áll szemben Antoniusszal és egyiptomi feleségével, hanem a római istenek is a félig ember, félig állat egyiptomi monstrumokkal. A küzdelem döntő pontján avatkozik be az actiumi Apollo.¹⁵ Propertius elégiájából Antonius megnevezésén túl hiányzik a vergiliusi

¹⁰ Paus. 2,19,3–4.

¹¹ LEFÈVRE i. m. (l. 6. jz.) 17skk.; KLODT i. m. (l. 8. jz.) 5.

¹² LEFÈVRE i. m. (l. 6. jz.) 23.

¹³ GURVAL i. m. (l. 6. jz.) 123skk. másképp vélekedik: szerinte elképzelhetetlen, hogy Octavianus a polgárháború borzalmait és agóniáját az Apollo-templomon ábrázoltatni akarta.

¹⁴ Az Actiumot követő (kultúr)politikai helyzetről alapvető munka GURVAL könyve (l. 6. jz.).

¹⁵ Verg. Aen. 8,704–706.

istenapparátus is. Amikor a szembenálló felek fölvonultatják flottájukat, Délosz szigetét elhagyva megjelenik az isten, és szózatot intéz Augustushoz, melyben biztosítja arról, hogy személyesen fogja győzelemre vezetni hajóit.¹⁶

Horatius életművében három költemény kapcsolódik szorosan az actiumi ütközethez, melyek az események közelében, a friss élmények hatására keletkeztek. Az első epódosz (*Ibis Liburnis...*) a költő Maecenashoz fűződő barátságának állít emléket, a kilencedik (*Quando repostum...*) pedig mintegy az események sűrűjébe vezeti az olvasót. A *Nunc est bibendum...* ódáról (Carm. 1,37) Borzsák István így ír: „Alkalmi költemény, hiszen Kleopatra öngyilkosságának, a keleti veszedelem elmúltának hírére, a felszabadulás, megkönnyebbülés, örömmámor pillanataiban, 30 augusztusában íródott, ... költője a kiindulásként választott alkaiosi bordalt (νῦν χρὴ μεθύσθην...) időszerű politikai tartalommal töltötte meg...”¹⁷ A három Horatius-költemény különbözősége ellenére is megegyezik abban, hogy az Itália nevében, Itália érdekében fellépő Caesarért érzett aggodás és győzelmének öröme fogalmazódik meg bennük, viszont nem érintik az actiumi „csodát”, Apollónak a győzelemben játszott szerepét.

Vergilius, Propertius és Horatius említett szövegei az Antonius és Cleopatra fölött aratott győzelmet, valamint a palatinusi templomot választják témául, és Octavianusnak vagy magának Apollónak tulajdonítják a katonai sikert, melynek következtében béke köszönhet a polgárháborúk szenvedéseitől sújtott Itáliára és Rómára. Ugyanez volt az üzenete az isten palatinusi szentélyének is. A következőkben két olyan verssel foglalkozunk, melyek Apollo Palatinus oszlopcsarnoka, illetve temploma fölszentelésének¹⁸ ürügyén keletkeztek, de még csak nem is utalnak sem Octavianus győzelmére, sem az istenség segítő beavatkozására.

*

Propertius *Quaeris, cur veniam tibi tardior?* kezdetű elégiája (2,31) nem tartozik a szerző gyakran interpretált darabjai közé.¹⁹ Ezt azoknak a kutatóknak a véleménye magyarázhatja, akik „jelentéktelen és nehéz” szövegnek tartják a költeményt.²⁰ Ebben a versében Propertius „Minden különösebb átélés híján emlékezik meg az Apollo-templom új porticusáról..., a pusztá leírás ügyes rutinmunka, semmi több, legfeljebb megerősíti azt a

¹⁶ Prop. 4,6,25–54.

¹⁷ Horatius: *Ódák és epódoszok*. Szöveggond., bev., jegyz. BORZSÁK I., Budapest 1975, 176.

¹⁸ GALINSKY i. m. (l. 5. jz.) 220 szerint a porticus 25-ben nyerte el végleges formáját. NÉMETHY G., *A római elégia*, Budapest 1905, 276 és 384sk. azt a véleményt képviseli, hogy a templom és az oszlopcsarnok fölavatása két különböző időpontban is történhetett. Hasonlóképpen vélekedik M. HUBBARD, *Propertius*, London 1974, 43sk. G. LUCK, *Die römische Liebeselegie*, Heidelberg 1961, 220, 5. jz. szerint a költemény 28-ban a templom felszentelésekor íródott. CAMPS i. m. (l. 9. jz.) 204 úgy véli, nincs okunk föltételezni, hogy az oszlopcsarnokot és a templomot nem egy időben avatták föl.

¹⁹ A szöveggel a következő önálló tanulmányok foglalkoznak: H. LAST, *The Tabula Hebana and Propertius II, 31*, JRS 43 (1953) 27skk.; T. K. HUBBARD, *Art and Vision in Propertius 2.31 / 32*. TAPhA 114 (1984) 281skk.; KLODT i. m. (l. 8. jz.) 1skk.

²⁰ P. W. DAMON–W. C. HELMBOLD, *The Structure of Propertius, Book 2*. Univ. of California Publ. in Class. Philol. 14 (1952) 237: „This little fragment is both unimportant and difficult.”

tényt, hogy Propertiusnál a képzőművészeti ábrázolások valóban jelentős szerepet játszanak...”²¹

Az elégiára leggyakrabban a palatinusi porticus ekphraszisa ürügyén hivatkoznak – mi is ezt tettük a fentiekben –, hiszen ez a legrészletesebb ókori leírása a Danaidák oszlopcsarnokának. Ez a tény némileg megkérdőjelezi a vers jelentéktelenségét. A szöveget a régészeti kutatások eredményeit kiegészítő vallás- és művészettörténeti forrásként használva azonban nem kapunk választ egyéb kérdésekre. A következőkben ezért a költemény irodalmi megformálását és a Propertius-életműben elfoglalt helyét vizsgáljuk meg.

Hogy a versben miképpen válik irodalommmá a képzőművészet, azt Claudia Klotz az elégia *Raum als Zeit* című interpretációjában a szöveg igealakjainak időszerkezetén keresztül vizsgálta meg.²² A múltban fennálló állapotot kifejező *aperta fuit* (2) kifejezéstől és praeteritum perfectumtól (3: *erat... digesta*) a praesens imperfectumig (16: *sonat*) vezető ív Apollo Citharoedus szobrának a költőre tett elementáris hatását hangsúlyozza; azt, hogy még akkor is szinte szemei előtt látja a lanton játszó költészetisten szobrát, amikor Cynthiával találkozik. A műalkotásokat olyan sorrendben írja le Propertius, hogy a szöveg az oszlopcsarnokba és a templomba látogató útját szinte láthatóvá teszi, aki, miután a porticust végigjárta, a timpanont, az ajtószárnyakat és a kultuszszobrokat csodálja meg.²³

Az ekphraszisz kérdését kissé részletesebben most egy másik szempontból érintjük, a Viktor Pöschl által „abbildende Wortstellung”-nak²⁴ nevezett festői szórendre említünk néhány példát. A tizenhat soros elégiának pontosan a tengelyében kezdődik el az épületegysítes közepén álló templomnak a leírása: *tum medium claro surgebat marmore templum* (9). Ebben a sorban a *surgebat* ige magasodik föl a körülötte gyűrűsen helyet foglaló szavak között. Az Apollo-szentély azonban nemcsak az egész elégia, hanem az első sorban feltett kérdésre adott kilencven szóból álló válasznak is a fordulópontján áll, a negyvenötödik és negyvenhatodik szó a *tum* és a *medium*.²⁵ A gyűrűs szerkesztést figyelhetjük meg a 15. sorban is, ahol a kultuszszobrokról olvasunk; Apollo szobra anyjái és nővérei között állt: *inter matrem deus ipse interque sororem*. Három sor a templom elefántcsontból készült ajtószárnyait írja le: közülük az első, egy pentameter azt, ami azonos bennük (12: *et valvae, Libyci*

²¹ Szemelvények Tibullus és Propertius elégiáiból. Szöveggond., bev., jegyz. LESSI V.–SZABÓ K. Budapest 1970, 19.

²² KLOTZ i. m. (l. 8. jz.) 6skk.

²³ Horatius *Dive, quem proles...* kezdetű versében (Carm. 4,6), mely a palatinusi templom előtt bemutatott *Carmen saeculare* előadására tekint vissza, Apollo büntető, bosszuló aspektusától jutunk el művészi hatóköréig. Az istenség feladatköreinek a változását ebben az ódában is a porticus és a szentély ábrázolásaira tekintettel értelmeztük: *Vates Apollinis. A horatiusi Apollo-ábrázolás néhány jellegzetessége a Dive, quem proles... ódában* (Carm. 4,6), in: ΓΕΝΕΣΙΑ. Tanulmányok Bollók János emlékére. Horváth L.–Laczkó K.–Mayer Gy.–Takács L. (szerk.), Budapest 2004, 669sk.

²⁴ V. PÖSCHL, *Horazische Lyrik. Interpretationen*, Heidelberg 1970, 207.

²⁵ T. K. HUBBARD i. m. (l. 19. jz.) és nyomában N. HOLZBERG, *Die römische Liebeselegie. Eine Einführung*, Darmstadt 2001², 48sk. és 57 a második könyv 31. és 32. darabját egy elégiának tartja. Véleményünk szerint elgondolását cáfolja, és az általános kiadói gyakorlatot, a két költemény szétválasztását erősíti meg az a tény, hogy a *medium... templum* szintagma a vers középpontjában helyezkedik el.

nobile dentis opus), a következő disztichon pedig azt, milyen különböző ábrázolásokat láthatunk rajtuk (13–14: *altera deiectos Parnasi vertice Gallos, / altera maerebat funera Tantalidos*). Ebben a részletben a khiazmus és a parallelizmus kerül előtérbe. A 12. sorban két jelzöt követ két jelzett szó, az első melléknév az első főnévhez, a második melléknév a második főnévhez tartozik. A következő két sor első szavai a két ajtószárny szimmetriáját emelik ki. A Delphoiból Apollón megfutamította gallok a Parnasszosz csúcsa alatt szétzilálva menekülnek (13).

Az említett néhány példa cáfolni látszik azt a vélekedést, hogy Propertius elégiája rutinmunka volna. Inkább azt mondhatjuk, hogy ebben a mívesen kidolgozott versben a szerző jelenvalóvá, láthatóvá teszi a palatinusi Apollo-szentély lenyűgöző épületkomplexumát; a szövegben a tér idővé, a képzőművészet pedig irodalommmá válik.

Ami miatt a költemény nagyobb figyelmet érdemel, az meglátásunk szerint nem csupán a templom és a hozzá tartozó oszlopcsarnok festői leírása, hanem annak az első sorhoz való viszonya. Nyilvánvaló, hogy a vers nem más, mint magyarázkodás: miért érkezett késve a költő a kedveséhez. Az alaphelyzet emlékeztet a második könyv 29. elégiájára, melyben Cynthia alaposan leteremti az éjszakát máshol töltő és hajnalban kapatosan hazaérő Propertiust: *'Quid tu matutinus,' ait, 'speculator amicae? / me similem vestris moribus esse putas?'* (31–32) Úgy tűnhet tehát, hogy a 31. darab kiindulópontja is a szerelmi elégia műfajára utal.

A fentebbiekben abból indultunk ki, hogy a szövegnek mint művelődéstörténeti forrásnak a fölhasználhatósága és fölhasználása nem teszi mellőzhetővé, hogy a propertiusi életmű tágabb összefüggésébe illesszük be. Mivel az elégiák négy könyvének mindegyike önálló kötetként jelent meg,²⁶ ezért a verset a második könyv darabjaira való tekintettel próbáljuk értelmezni.

Elsőként a kötet Maecenashoz intézett nyitóelégiáját említjük, mely a recusatio műfaji követelményeinek megfelelően Augustus dicső tetteinek, többek között a naulochusi, az actiumi és az alexandriai győzelemnek az epikus megéneklését utasítja vissza: *quod mihi si tantum, Maecenas, fata dedissent, / ut possem heroas ducere in arma manus, / ... / aut canerem Siculae classica bella fugae / ... / et Ptolemaei litora capta Phari, / aut canerem Aegyptum et Nilum, cum attractus in urbem / septem captivis debilis ibat aquis, / ... / Actiaque in Sacra currere rostra Via* (17–18; 28–34). A hősi témák helyett az erotikus költészet mellett kötelezi el magát Propertius ebben a versben: *non haec Calliope, non haec mihi cantat Apollo: / ingenium nobis ipsa puella facit* (3–4); *seu nuda erepto mecum luctatur amictu, / tum vero longas condimus Iliadas* (13–14); *nos contra angusto versamus*

²⁶ Ezt az általánosan elfogadott álláspontot képviseli pl.: NÉMETHY i. m. (l. 18. jz.) 201sk., 277, 319, 384skk., 410skk.; ADAMIK T., *Római irodalom az aranykorban*, Pécs 1994, 238sk.; M. VON ALBRECHT, *A római irodalom története, I. köt.*, Ford. Tar I., Budapest 2003, 575. Ahhoz, hogy az elégiák második könyve eredetileg két különálló kötet lehetett, lásd pl.: M. HUBBARD i. m. (l. 18. jz.) 42 skk.; R. O. A. M. LYNE, *The Latin Love Poets. From Catullus to Horace*, Oxford 1980, 120. Ezzel szemben HOLZBERG i. m. (l. 25. jz.) 37sk. azt föltételezi, hogy Propertius a Monobiblos után a 2–4. könyvet Tribiblosként jelentette meg. Ezt véli alátámasztani a II 13b elégia *tres... libelli* (25) kifejezésével.

proelia lecto: / qua pote quisque, in ea conterat arte diem (45–46). A 31. darabot ebben az összefüggésben úgy interpretáljuk, hogy az még a kötet előszavánál is nyíltabban juttatja kifejezésre: magasztos, közösségi téma csak annyiban lehet a propertiusi költészet tárgya, amennyiben a szerelmi elégia műfajába beilleszthető, hogy nyomós érvként szolgálhat egy kínos helyzetben: a költő elkésett a randevúról.

Az elégiának azonban egy másik olvasata is lehetséges. Ekkor a Cynthiától, illetve a szerelmi elégia műfajától való eltávolodást és a római témák előtérbe kerülését tarthatjuk a vers legfontosabb gondolatának. Ezt látszik alátámasztani a második könyv 10. és 11. darabja is. A 10. elégiában Propertius bejelenti: itt az ideje felhagyni a szerelmi költészettel, és más, súlyosabb témák megéneklésébe fog bele, melyre a Múza tanította: *aetas prima canat Veneres, extrema tumultus: / bella canam, quando scripta puella mea est. / nunc volo subducto gravior procedere vultu, / nunc aliam citharam me mea Musa docet* (7–10). Ebben a költeményben Augustust szólítja meg, és az ő tetteit magasztalja – igaz, nem eposzban: *at caput in magnis ubi non est tangere signis, / ponitur † hac † imos ante corona pedes; / sic nos nunc, inopes laudis conscendere culmen, / pauperibus sacris vilia tura damus* (21–24). A következő, 11. darab Cynthiához intézett vers, melyben azt olvassuk, Propertius felhagy a szerelméről írt elégiák alkotásával: *Scribant de te alii vel sis ignota licebit: / laudet, qui sterili semina ponit humo* (1–2).

Ha a második könyv kontextusát tekintjük, a 31. darabban a szubjektív szerelmi témától távolodó és a római témához közeledő Propertius költészetének két műfaj között álló helyzetét ismerjük föl. A szöveg mind a római, mind a szerelmi tárgyú elégiával szemben megfogalmazott recusatióként is olvasható. A recusatióra utaló elemnek tartjuk az első sor kérdését bevezető *Quaeris, cur...* formulát, mely a könyvet nyitó elégia első sorára (*Quaeritis unde...*) látszik utalni.²⁷ Ha a költeménynek azt a kettősségét akarjuk tömören megfogalmazni, hogy szerelmi és római téma egyesül benne, akkor az első disztichon két sorának egy-egy középső szavát emelhetjük ki: *tibi* (ez a költő kedvesére vonatkozik, 1) és *Caesare* (2).²⁸ Ezért az elégiát valószínűleg mégsem szabad „jelentéktelen rutinmunkának” tartanunk. A fentebbiek alapján ugyanakkor az is világossá vált, hogy a költeményt nem azért tartjuk „jelentéktelen rutinmunkánál” többnek, mert egy megélt, nagy hatású élményét

²⁷ HOLZBERG i. m. (l. 25. jz.) 57 ezt a mondatszerkezetet nem a recusatio, hanem az aitiologikus elégia műfaját felidéző formulának véli: „Die Elegie beginnt wie ein Aition mit den Worten *quaeris cur* (»Du fragst, warum«), aber während Properz hier nur sein Säumen als Liebhaber »aitiologisch« erklärt, erzählt er in 4.6, der Aktium-Elegie, das Aition der Weihung ebendes Tempels, dessen Schönheit laut 2.31 seine Schritte auf dem Weg zur *domina* hemmt. Schon Elegie 2.1 hatte mit den beiden Worten *quaeritis unde* (»Du fragst, woher«) angefangen (die übrigens auch Buch 5 der *Fasti* Ovids eröffnen). Aber während es dort um die Macht der erotischen Ausstrahlung Cynthias als »Aition« für die Entstehung von *Amores*-Dichtung ging, demonstriert 2.31 die »Macht der Bilder«...” A tetszetősnek tűnő gondolatmenet problematikus voltát abban látjuk, hogy a második könyv első darabja – melyre Holzberg szerint is utal a 2,31 első sora – ellentétben a később keletkezett *Fasti*-val semmiképpen nem nevezhető aitiologikus elégiának. A *quaero* igével bevezetett függő vagy egyenes kérdések még: 1,22,1–2; 2,22a,13; 2,32,41–42; 3,13,1–2.

²⁸ Ahogy VON ALBRECHT i. m. (l. 26. jz.) 582 fogalmazta meg: „A két [nemzeti-római és szerelmi] poétika versengéséből csak a második és a negyedik könyvben adódnak átfedések...”

dolgozta föl Propertius, hanem azért, mert abban az octavianusi kultúrpolitika hatása, a személyes tapasztalat megfogalmazása és a költészetében bekövetkezendő változás tudatosítása szétválaszthatatlanul összefonódik.

*

Horatius *Quid dedicatum...* kezdetű verse (Carm. 1,31) Propertius elégiájához hasonlóan nem tartozik a szerző sokszor értelmezett szövegei közé.²⁹ Az octavianusi politika háttere előtt az óda egy aulikus alkotás, mely a vátesz kérését állítva a középpontba egy társadalmi szempontból jelentős vallási eseményt magasztal. Georg Rohde 1963-as tanulmányában Horatiusnak az állami kultusz nevezetes épületéhez fűződő személyes kapcsolatát emeli ki. Az ő értelmezésében a költő az istent és az uralkodót dicsőíti azzal, hogy önmagáról beszél.³⁰ Már az is sokatmondó, hogy Rohde az ódát a *Quo me, Bacche, rapis...* (Carm. 3,25), *Iam satis terris...* (Carm. 1,2) és *Divis orte bonis...* (Carm. 4,5) kezdetű versekkel együtt vizsgálja, melyeket Augustus-költeményeknek nevez. Ebben az összefüggésben a költő Octavianus ideológiájának hirdetője. Ezt a szerepet azonban Horatius nem vállalja föl minden további nélkül.

A vers közösségi mondanivalójának alátámasztására a *dedicatum... Apollinem* (1)³¹ kifejezésen túl a kitüntetett helyen, a második sor legelején álló *vates* szót is idézhetjük. A szónak a horatiusi életműben való előfordulásait számba véve azt a közismert tényt állapíthatjuk meg, hogy általában valamilyen fenséges, magasztos szövegösszefüggésben fordul elő, és a költőre mint a római társadalomért felelősséget vállaló, a közösség nevében megszólaló művészre vonatkozik.³² Az ódában tehát – ahogy Viktor Pöschl írja 1975-ben megjelent tanulmányában³³ – a közösség költője szólal meg, és szembeállítja magát a szerencsében bízó kereskedővel, és egyedül Apollo pártfogását kéri életére. Ezt az életvitelt kell folytatnia a római társadalom tagjainak és vezetőinek is, ha dicső hírnevet akarnak szerezni.

²⁹ A költeményt az alábbi önálló tanulmányok interpretálják: C. W. MENDELL, *Nec cithara carentem*, CJ 19 (1923–1924) 369skk.; G. ROHDE, *Deutungen zu vier Augustus-Gedichten des Horaz*, in: Uő, *Studien und Interpretationen zur antiken Literatur, Religion und Geschichte*, Berlin 1963, 176skk.; P. VEYNE, *Quid dedicatum poscit Apollinem*, Latomus 24 (1965) 932skk.; H. P. SYNDIKUS, *Die Lyrik des Horaz. Eine Interpretation der Oden. I. Bd.*, Darmstadt 1972, 279skk.; V. PÖSCHL, *Das Gebet des Horaz an den palatinischen Apoll (c. 1,31)*, GB 4 (1975) 207skk. Az óda szövegkritikai kérdéseivel foglalkoznak a következő írások: G. CARLSSON, *Horaz c. I. 31, 17*, Philologus 90 (1935) 391sk.; A. KURFESS, *Zu Horaz c. I 31, 17 ff.*, Philologus 92 (1937) 386; R. J. SMUTNY, *Horace Carm. I 31, 17–20*, Mnem. 4. Ser. 16 (1963) 157skk.

³⁰ ROHDE i. m. (l. 29. jz.) 184: „... sondern damit huldigt er dem Gotte am innigsten und dankt zugleich dem Herrscher, indem er ihm sagt: deine Gründung ist für mich von ganz besonderer Bedeutung.”

³¹ A Horatius-szöveget az alábbi kiadás alapján idézzük: *Q. Horati Flacci opera*. Ed. S. BORZSÁK, Leipzig 1984.

³² Carm. 1,1,35; 1,31,2; 2,6,24; 2,20,3; 3,19,15; 4,3,15; 4,6,44; 4,8,27; 4,9,28; Epod. 16,66; 17,44; Sat. 2,5,6; Epist. 1,7,11; 2,1,26; 2,1,119; 2,1,133; 2,1,217; 2,1,249; 2,2,80; 2,2,94; 2,2,102; Ars P. 24; 400.

³³ PÖSCHL i. m. 1975 (l. 29. jz.) 207sk.

Még akkor is így van ez, ha a birodalom fenntartásában és területének növekedésében kétségkívül szerepe volt a szerencsének is. Pöschl írásában a közösségi és a személyes mondanivaló így egységbe fonódik.

A vers közösségi és személyes mondanivalójának egységét a *poscit* (1), *orat* (2), *precor* (18) szavak segítségével is szemléltethetjük. Az egyes szám harmadik személyben megfogalmazott kérdésekre a költemény végén a beszélő egyes szám első személyben ad választ. De mert a vers felütésében a *poscit* (melynek töve azonos a *precor* igéével) és a *vates* szavakat olvassuk, így lehetséges, hogy a költemény zárlatára megszülető választ az egész római társadalom vonatkozásában is interpretáljuk.

Egyes értelmezők szerint ugyancsak a költemény személyes vonásait hangsúlyozza a 2–3. sor *novum fundens liquorem* kifejezése. Ez az október 11-i Meditrinaliára vonatkozik, mely sokkal megfelelőbb alkalom lehetett az egyéni kérés megfogalmazására, mint a két nappal korábban, a templom felszentelésekor megrendezett nagyszabású állami ünnepség.³⁴

Pöschl tanulmánya a szöveg közösségi költeményként való értelmezésében komoly eredményeket tud fölmutatni. Néhány kérdés azonban továbbra is nyitva marad. Miért szól a beszélő ennyire személyesen az istenhez egy olyan versben, mely egy jelentős valláspolitikai esemény alkalmából keletkezett? Hogyan kapcsolódik az egész óda Apollóhoz?

Ahogy arra utaltunk, Viktor Pöschl a vátesz által Apollótól kért és gyakorolt mértéktelenséget, a Fortuna kegyétől való függetlenséget az egész római társadalom számára követendő eszményként mutatta be. Csakhogy a vers nem az epikureus megelégedettségéről, nem a mértékletes életről, nem az öregkori testi-szellemi egészség fontosságáról, sem nem az ez utáni vágyakozásról szól. Az öregkornak a legnagyobb veszélye a költőre nézve ugyanis nem a betegség, hanem az, amiről a Florus-levélben a következőket olvassuk: *singula de nobis anni praedantur euntes: / eripuerunt iocos, venerem, convivia, ludum; / tendunt extorquere poemata: quid faciam vis?* (Epist. 2,2,55–57) Mi az, ami Horatiusnak a palatinusi templom fölszentelése után írott ünnepi fohászában központi jelentőséggel bír? A váteszt a csillagok magasságába emelő költészet. Ezért nem magyarázhatjuk a verset a *vivere parvo* és a szellemi, lelki értékek utáni vágy ódai megfogalmazásaként. Ez a megállapításunk azonban így önmagában nagyon keveset mond, hiszen csak megismétli az óda utolsó sorának azt a kérését, hogy a költőnek ne kelljen úgy megöregednie, hogy szellemi frissességének elmúltával már nem tud a művészettel foglalkozni. Tudjuk továbbá azt is, hogy a palatinusi szentély Apollo Citharoedus védelme alatt állt. Így értelmezve a verset csupán arról lenne szó, hogy Horatius nem azt tekintette feladatának, hogy az épületegyüttes aitionját, hanem hogy eszmei mondanivalóját fogalmazza meg költeményében.

Apollónak az Octavianus Augustus feltámasztotta kultuszáról fentebb esett szó. Ódánk szempontjából azonban elsősorban nem ennek a vallástörténeti eseménynek, hanem

³⁴ Pl.: M. S. SANTIROCCO, *Unity and Design in Horace's Odes*, Chapel Hill–London 1986, 71, 111; D. FEENEY, *Horace and the Greek Lyric Poets*, in: Horace 2000: A Celebration. Essays for the Bimillennium. N. Rudd (Ed.), Ann Arbor 1993, 46; E. LEFÈVRE, *Horaz. Dichter im augusteischen Rom*, München 1993, 218. VEYNE i. m. (I. 29. jz.) arról ír, hogy Horatius saját otthonában állított Apollo-szobrot; különösen is: 939sk., 944.

az isten különböző, khthónikus, tengeri és égi aspektusának van jelentősége.³⁵ Ezeknek a hatóköröknek az elkülönülése előtt az első sorban a legáltalánosabb elnevezés, az Apollo név áll. Innen jut el a vers a καθαρός isten alakjához. A következőkben ezt az ívet mutatjuk be a 3–20. sorok értelmezésével.

Az isten alakjának kibontakozásában az első fázis a 3–8. sor, melyekben a beszélő a khthónikus Apollo segítő adományait utasítja el. Az istenség két olyan adománya figyelhető meg ebben az egységben, mellyel a „mezőgazdaságot” támogatja: a termesztett növények és a tenyésztett állatok oltalmazása. Apollónak erre a hatókörére utal többek között a görög Ἐναγρος, Νόμιος melléknév és az a szerep, melyet az aranykori bőség biztosításában játszik.³⁶ Ezért ír Horatius éppen Szardínia gazdag vetéseiről. A szigeten az emberi civilizációt Arisztaios, az isten fia honosította meg, és azt is tudjuk, hogy Keósz szigetén magát Apollónt is tisztelték ezen a néven.³⁷ Hasonlóképpen nem véletlen a Liris folyó említése sem. Az ültetvényeket, szőlőlugasokat öntöző, azokat termékennyé tevő folyó partvidéke Latium és Campania határán csodás természeti környezetével valóságos *locus amoenus*ként élt az antik köztudatban.³⁸ Műzsai vonatkozásai ellenére azért mond le róla mégis a vátesz, mert nem akármilyen adományt, hanem költői tehetséget kér Apollótól.

³⁵ Serv. ad Verg. Ecl. 5,66: *sed constat secundum Porphyrii librum, quem Solem appellavit, triplicem esse Apollinis potestatem, et eundem esse Solem apud superos, Liberum patrem in terris, Apollinem apud inferos. unde etiam tria insignia circa eius simulacrum videmus: lyram, quae nobis caelestis harmoniae imaginem monstrat; grypem, quae eum etiam terrenum numen ostendit; sagittas, quibus infernus deus et noxius indicatur, unde etiam Apollo dictus est ἀπὸ τοῦ ἀπολλύειν.* K. WERNICKE, s. v. *Apollon*, RE II 9.

³⁶ WERNICKE i. m. (l. 35. jz.) 9sk. Ἀρισταῖος, Ἐργάτης, ἀρότριος, Ἀρνοκόμες, Μαλεάτας, Τράγιος. Callim. Hymn. 2,47–54: Φοῖβον καὶ Νόμιον κικλήσκομεν ἔξέτι κείνου, / ἔξότ' ἐπ' Ἀμφρυσσῶ ζευγίτιδας ἔτρεφεν ἵππους / ἡιθέου ὑπ' ἔρωτι κεκαυμένος Ἀδμήτοιο. / ρεῖά κε βουβόσιον τελέθαι πλέον, οὐδέ κεν αἶγες / δεύοιντο βρεφῶν ἐπιμηλάδες, ἦσιν Ἀπόλλων / βοσκομένησ' ὀφθαλμὸν ἐπήγαγεν· οὐδ' ἀγάλακτες / οἷες οὐδ' ἄκυθοι, πᾶσαι δέ κεν εἶεν ὑπαρνοί, / ἢ δέ κε μουνότοκος διδυμητόκος αἶψα γένοιτο; Hor. Carm. 1,10,9–12: *te* [sc. Mercuri], *boves olim nisi reddidisses / per dolum amotas, puerum minaci / voce dum terret, viduus pharetra / risit Apollo.* SIMON L. Z., *Frange, puer, calamos... Bukolikus allegória, panegyrikus és a költőszerep válsága T. Calpurnius Siculus IV. eclogájában*, AntTan 49 (2005) 142sk.

³⁷ Sil. Pun. 12,365–368: *fama est, cum laceris Actaeon flebile membris / supplicium lueret spectatae in fonte Dianae, / attonitum novitate mali fugisse parentem / per freta Aristaeum et Sardoois isse recessus*; Paus. 10,17,3: παῖδα δὲ λέγουσιν Ἀρισταῖον Ἀπόλλωνος τε εἶναι καὶ Κυρήνης· ἐπὶ δὲ τοῦ Ἀκταίωνος περισσῶς ἀλγήσαντα τῇ συμφορᾷ καὶ Βοιωτίᾳ τε καὶ πάσῃ τῇ Ἑλλάδι κατὰ ταῦτα ἀχθόμενον, οὕτως ἐς τὴν Σαρδῶ μετοικῆσαί φασιν αὐτόν; Arist. [Mir. ausc.] 838b,23–29: τὸν γὰρ Ἀρισταῖον, ὃν φασι γεωργικώτατον εἶναι ἐπὶ τῶν ἀρχαίων, τοῦτον αὐτῶν ἄρξαι μυθολογοῦσιν, ὑπὸ μεγάλων ὀρνέων ἔμπροσθεν καὶ πολλῶν κατεχομένων. νῦν μὲν οὖν οὐκέτι φέρει τοιοῦτον οὐδὲν διὰ τὸ κυριευθεῖσαν ὑπὸ Καρχηδονίων ἐκκοπῆναι πάντας τοὺς χρησίμους εἰς προσφορὰν καρπῶς, καὶ θάνατον τὴν ζημίαν τοῖς ἐγχωρίοις τετάχθαι, ἔάν τις τῶν τοιούτων τι ἀναφυτεύῃ. R. G. M. NISBET–M. HUBBARD, *A commentary on Horace: Odes book 1*, Oxford 1970, 350: „[Sardinia] was settled by the pastoral god Aristaeus.”

³⁸ Hor. Carm. 3,17,7–8: *innantem Maricae / litoribus... Lirim*; Epist. 1,5,4–5: *vina bibes iterum Tauro diffusa palustris / inter Minturnas Sinuessanumque Petrinum*; Cic. Leg. 1,14: *Nos vero*

A 3–4. versszakban megjelenő szőlőműves és kereskedő is jelentősebb funkcióval rendelkezik annál, minthogy a költő szegénységének ellentétét fogalmazza meg. Mindkét ember tevékenységét támogatják az istenek (13: *dis carus ipsis*³⁹). Apollo – a tengerrel, vízzel összefüggő feladatköre révén – a kereskedelmet és a tengeri közlekedést is befolyása alatt tartotta. Erre utalnak többek között a görög Ἐπιβατήριος, Ἀποβατήριος, Ἐμβάσιος, Ἐκβάσιος melléknevek, valamint a több peloponnészoszi város piacterén álló Apollón-szobor, mely az istent Zeusz Agoraiossal, Athéna Agoraiával, Poszeidón Aszphaliossal, Hérával, Artemisz Agoraiával együtt ábrázolta.⁴⁰

Az óda tagadások láncolatából, majd a két részletesebben kifejtett képből álló középső részének fő gondolatát a 15–16. sorok kijelentő mondatával (*me pascunt olivae, / me cichorea levesque malvae*) szembeállítva fogalmazhatjuk meg: ha Apollo segítségével részesülnek földművesek, állattenyésztők, gazdag kereskedők egyaránt, akkor a különböző salátákon élő költőt nem támogatná az isten? A vers utolsó strófájában teljesebben be az olvasó várakozása, mert itt tudja meg, mit kér a vátesz az istentől. Apollo adományai közül kettőre tart igényt: a testi-szellemi egészségre és a költészetre.⁴¹

A Florus-levél idézett soraiból nyilvánvalóvá vált, miért tartjuk az első kérésnél sokkal lényegesebbnek az ἀκίθαρις öregség elleni gyógyírt. Horatius azért kéri a versírás ajánlókát Apollótól, mert számára az egész világban, sőt az isteni szférában is ez az egyetlen, őt egzisztenciálisan érintő kérdés a költemény szövegében. Ezt támasztja alá a vers elhelyezése az ódák első könyvében. A megelőző Venus-himnusz (Carm. 1,30: *O Venus, regina...*) az ifjúság örömtelivé tételéhez kéri az istennő megjelenését, a következő, a lanthoz intézett költeményben (Carm. 1,32: *Poscimus, si quid...*) pedig bizonyossággá válik, hogy Horatius mindazt megkapta, amit nem csupán felnőttként, érett férfiként, hanem – ami ennél sokkal fontosabb – érett költőként kért Apollótól.

[requiescemus], *et hac quidem ad Lirem, si placet, per ripam et umbram*; fr. 4: *Visne igitur, quoniam sol paululum a meridie iam devexus videtur nequedum satis ab his novellis arboribus omnis hic locus opacatur, descendamus ad Lirim eaque, quae restant, in illis alnorum umbraculis persequamur?* Luc. 2,422–427: *delabitur inde / Vulturnusque celer nocturnaeque editor aurae / Sarnus et umbrosae Liris per regna Maricae / Vestinis impulsus aquis radensque Salerni / tesca Siler nullasque vado qui Macra moratus / alnos vicinae procurrit in aequora Lunae*; Sil. Pun. 4,346–350: *fit socius leti coniecta Massicus hasta, / vitiferi sacro generatus vertice montis / et Liris nutritus aquis, qui fonte quieto / dissimulat cursum ac nullo mutabilis imbri / perstringit tacitas gemmanti gurgite ripas*; 8,399–403: *at, qui Fibreno miscentem flumina Lirim / sulphureum tacitisque vadis ad litora lapsum / accoluit, Arpinas, accita pube Venafro / ac Lirenatum dextris, socia hispidus arma / commovet atque viris ingens exhaurit Aquinum*.

³⁹ Vö. BORZSÁK i. m. (l. 17. jz.) *ad loc.*

⁴⁰ Vö. WERNICKE i. m. (l. 35. jz.) 18sk.

⁴¹ Vö. WERNICKE i. m. (l. 35. jz.) 15skk. Ἀλεξίκακος, Ἀκέσιος, Παιάν, Παιών. Carm. 1,21,13–16: *hic bellum lacrimosum, hic miseram famem / pestemque a populo et principe Caesare in / Persas atque Britannos / vestra motus aget prece*; 2,10,17–20: *non, si male nunc, et olim / sic erit: quondam cithara tacentem / suscitavit Musam, neque semper arcum / tendit Apollo*; Carm. saec. 33–34: *condito mitis placidusque telo / supplices audi pueros, Apollo*; Ars P. 406–407: *ne forte pudori / sit tibi Musa lyrae sollers et cantor Apollo*.

Az első könyv 31. ódája a korszak reprezentatív istenének az Augustus principátusához vezető egyik legfontosabb, ha nem a legfontosabb állomás, az actiumi csata után felszentelt templomának dedikációja kapcsán keletkezett. Ezért úgy véljük, meggondolatlanság lenne vitatni, hogy a költemény kulcsfontosságú Horatius Apollo-képének értelmezésében. 28 öszére, ahogy a palatinusi szentély felépítése mutatja, a legfontosabb vonásaiban készen állt az állami Apollo-ideológia. Horatius a *Quid dedicatum...* ódában erről egy szót sem ejt, ezzel szemben a versírás ajándékának megszerzésére irányuló vágygal határozza meg saját költő mivoltát. Ebben az esetben pedig az értelmező is csak azt teheti a Horatius-versekben megjelenített Apollo-alak interpretációja során, hogy keresi benne a hangsúlyozottan művészt, és másodrangú kérdésként kezel minden egyéb történeti problémát.